

Suohkanstivra-
ja fykkadikkevålga

OHPPIDGIHPA 2011

NUORAT JA POLITIHKKA

LEAN NU SUHTTAN ...

– Vuosttildan bummaruđaid. Bummaruđat leat joavdelasat. Biila lea badjelmeare divrras.

–Diet sisafárreaddjit fertejit mannat dohko gos leat boahtán. Eai galgga boahtit deike gearjidi. Fertet vuos vára váldit iežamet olbmuin.

– Manne lea biebmu nu divrras? Biebmu galggašii leat ollu hálbbit.

–Don leat sihkarit ovttaoaivilis muhtin daidda oaiviliidda. Ja dá lea politihkka.

Politihkka lea oaivildit juoidá, ja politihkka sáhtá leat dahkat dan maid don oaivildat. Jus oaivildat bummaruđat leat joavdelasat, de sáhtát, jus leat politihkar, oažžut eret bummaruđaid. Don sáhtát sisafárreaddjiid oažžut bákkuin sáddejuvvot olggos riikkas. Sáhtát bargat dan badjelii ahte biebmu šaddá hálbbit.

Politihkka lea gelddolaš. Go oahpat juoidá, ja go sáhtát oažžut juoidá dahkkot. Juoga mii beroštahtá du iežat ja earáid. Dasa lassin oahpat ahte áššiin leat váikkuhusat. Jus logat “ii” juoga masa, de automáhtalaččat šaddá “juo” juoga earái. Jus doaimmahat juoidá hálbái, de dagat juoidá divrasebbui eará sajis. Áiggut go dan?

Politihkka lea gelddolaš, go oahpat movt áššit gullet oktii. Manne lea divrras duhpáhin ja alkoholain? Manne lea eará riikkain nu ollu hálbbit? Politihkka oažžu du jurddašit.

-In leat ovttaoaivilis ovttainge oaiviliin dás ovdalis. Liikká ii leat sihkar mus lea riektá. Politihkka lea geahččat ovttá ášši mánggabealis, ja sáhtá leat váttis gávdnat buot beliid. Politihkkas viiddidat iežat oaiviliid. Politihkka lea seamma go jurddašit.

Mu mielas lea eanemus riektá, ahte sii geat vudjet eanemus min geainnuid alde, ja golahit eanemus daid, galget máksit eanemus daid geainnuid ovddas. Mu ránnjá, geas ii leat biila iige goassege vuoje, son ii galgga máksit geaidnodivvagiid ja bummaruđaid. Mun gal galgga.

Eai mu mielas sisafárreaddjit gearjit. Sisafárreaddjit barget nu bures go sáhttet, ja sii addet midjiide mihá eambo go ožžot. Sis lea juoga ágga manne sii leat fárren Norgii, go ii álgoálggus leat ovttasge miella guođdit ruovtturiikkas. Empatiija ja gierdavašvuohta leat guokte vuogas sáni.

Go ledjen nuorra, de atne olbmot 25% iežaset bálkkás bibmui. Dál atnit 11% dasa. Biebmu ii leat goassege leamaš hálbbit go dál. Biebmu galggašii áinnas leat divraseabbo, vai boanddat oččošii dábálaš ja albma jahkebálkkáid?

Politihkka lea jurddašit ja oassálastit. Politihkka lea jienastit ja ahte dus lea váikkuhanfápmu. Politihkka lea sáhttit rievdatit buorebu guvlui. Politihkka lea dadjat “yes, - dás áiggun leat mielde.” Politihkka mearkaša leat fárus, iige doaresbealde. Politihkka njulget dan mii lea boastut. Politihkka leat fárolaga ollu earáiguin. Politihkka lea don ja mun.

Dál lea válga. Politihkka lea jienastit.

Per Inge Torkelsen

Komihkkár ja báikkálašpolitihkkár

4.

VÁLGAORTNET

- Gii sáhtttá jienastit?
- Rievdadit jienastanlihpuid
- Elektrovnnalaš jienasteapmi
- Vihtta álkis lávkki jienasteapmái

6.

**BARGO-
JUOHKIN**

- Manne lea nie juhkkjuuvvon?
- Seammalágan dahje goabbatlágan?
- Dárbašit go mii fylkkasuohkana?
- Suohkaniid oktiičaskin
- Maid mearkkaša báikkálašválgá dutnje?

10.

**BÁIKKÁLAŠ
IESSTIVREN**

- Stáhta
- Politihkalaš orgánat ovttá suohkanis
- Politihkalaš orgánat Oslos ja Bergenis
- Politihkalaš orgánat fylkkasuohkanis

12.

**MANNE BERRET
JIENASTIT?**

- Johannes Rindal
- Fabian Stang
- Harald Eia
- Siri Nilsen
- Anette Sagen
- Mala Wang-Naven

14.

**VÁLGA
NUORAIDE**

- Báikkálašválgá lea dehálaš
- Unnán válgaoassálastin
- Oassálastejit go 16 jáhkásaččat eambo go 18 jáhkásaččat?
- Nággaris vuorasolbmot
- Elektrovnnalaš jienasteapmi

16.

FÁPMU MEDIAS

- Politihkalaš bellodat

18.

**SUSANNE OLBMÁT
CAHKKEHEDJE
GINTALIID**

- Hoahppodoaimbajijut
- Rámiida nieiddaid

19.

**BUORIT
OLBMOT**

- Gatas parlament

20.

BARGOBIHTÁT

VÁLGAORTNET

GEAT SÁHTTET JENASTIT?

Norgga stáhtaborgárat, geat leat deavdán 18 jagi Norggas golmma manemus jagis dahje devdet 18 jagi válgajagis, sis lea jienastanvuoigatvuohta. Stáhtaborgáriin – geat leat dahje leamaš diedihuvvon álbmotregistarii eará davviriikkain, ja geat leat álbmotregistaris registrerejuvvon orrume Norggas manemusat geassemánu 30. beaivi válgajagis. Sis lea maid jienastanvuoigatvuohta. Sáhtát maid massit jienastanvuoigatvuoda manjil go leat

čállon jienastuslohkui, ovdamearkka dihte jus fárret eret Norggas. (Geahča Vuodđolága § 53). Go galggat jienastit, de fertet čállojuvvon suohkana jienastuslohkui. Jienastanvuoigatvuohta suohkanstivra ja fylkkadiggeválgii lea viiddiduvvon. Čavčča válggas lea geahččaleapmi gos 16 jahkásaččain lea jienastanvuoigatvuohta 20 suohkanis (geahča fáktadieđuid)

- Sáhtát jienastit vuosttáš geardde dan jagi go deavddát 18 jagi dan suohkanis gosa leat registrerejuvvon álbmotregistaris.

RIEVDADIT JENASTANLIHPUID

Fylkkadigge- ja suohkanstivraválggain sáhtát kandidáhtaide jienastanlihpus addit ovttá persovdnajiena. Dan dagat go merkestat kandidáhta nama bokte. Suohkanstivraválggas sáhtát maid addit persovnnalašjiena kandidáhtaide, geat leat eará válgalisttuin. Dan dagat go čálát kandidáhta nama jienastanlihpuin (nu gohčoduvvon liigejienat).

Eambo dieduid gávnnat válgalágas, geahča www.lovdato.no

FORSØK MED ELEKTRONISK STEMMEGIVING E-VAL 2011-PROSJEKTET

Ved valet denne hausten kan veljarane i ti kommunar stemme via Internett. Det vil også vere mogleg å stemme på vanleg måte med papirstemmesetel. Det er berre ved førehandsstemmegivinga det er mogleg å stemme elektronisk, ikkje på valdagen/-dagan(e).

Frå først av skulle også Drammen og ein bydel i Oslo kommune delta i forsøket, men dei trekte seg.

Les meir om forsøket på www.valg.no

10
KOMMUNAR

BODØ

HAMMERFEST

RADØY

SANDNES

VEFSN

BREMANGER

MANDAL

RE

TYNSET

ÅLESUND

FAKTA

FAKTA

FORSØK MED STEMMERETT FOR 16-ÅRINGER

Ved valet denne hausten blir det gjort eit forsøk med å setje ned stemmerettsalderen til 16 år. Formålet er å styrkje det politiske engasjementet blant ungdom.

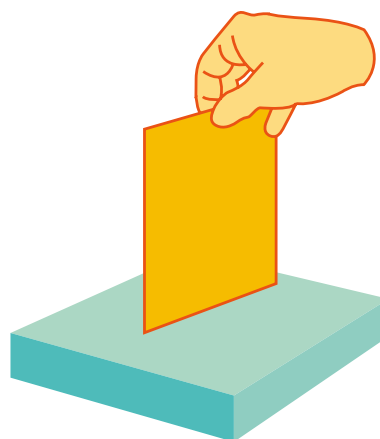
Les meir om forsøket på www.valg.no

Desse kommunane skal vere med i forsøket:

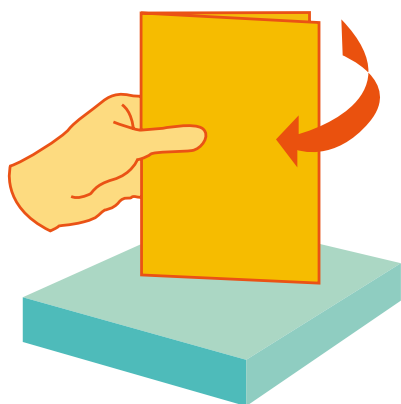
Marker, Lørenskog, Hamar, Vågå, Sigdal, Re, Porsgrunn, Grimstad, Mandal, Gjesdal, Stavanger, Austevoll, Luster, Ålesund, Osen, Namdalseid, Tysfjord, Kåfjord, Hammerfest og Kautokeino.

Longyearbyen lokalstyre, som ikkje er ein kommune, skal også delta.

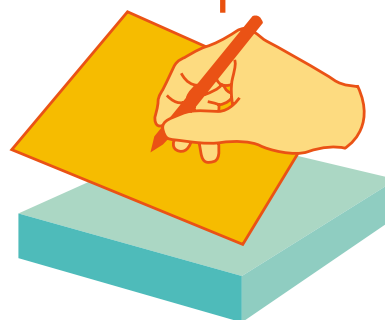
5 ÁLKIS LÁVKKIT JENASTIT

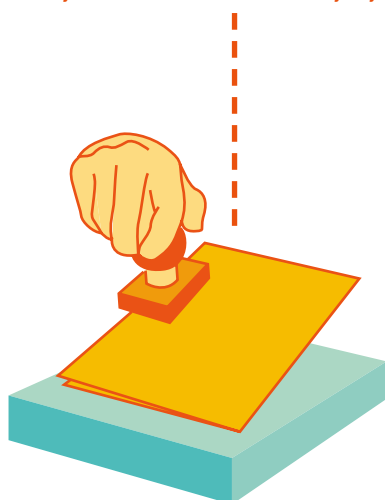
1 Go galggat jienastit, de manat sierra "jienastanlatnjii" válgalanjas gos gávnnat dan bellodaga/válgalisttu jienastanlihpu, maid áiggut jienastit.

3 Go leat geargan, de máhcut jienastanlihpu oktii, vai ii oktage oainne maid leat jienastan. Jienastanlihpuin manat válgabargi lusa, gii dárkkista ahte leat registrerejuvvon jienastuslohkui ja ahte ii leat merkestuvvon juo jienastan ovdal.

2 De sáhtát rievdatit jienastanlihpu.

4 Soaittát fertet čájehit legitimašuvvna.

5 Loahpas steampilastá válgabargi jienastanlihpu. Dasto cokat jienastanlihpu válgaurdnii. De leat don jienastan suohkanstivra- ja fylkkadiggeválggas 2011.

BARGOJUOHKU

Muhtin ovdamearkkat bargojuogus gaskal stáhta, fylkkasuohkana ja suohkana:

MANNE LEA NIE JUHKKOJUVVON?

Bargojuohku ii leat álo leamaš nie. Go galgá mearridit geas galgá ovddasvástádus masage, de lea dárbbaslaš veardidit:

- Geasa lea ávkin muhtin dihto barggus?
- Man ollu resurssat dárbbasuvvojit čadahit barggus?
- Man ollu báikkálašmáhtui lea dárbu čadahit barggu?

Suohkanat galget bargat dakkár barggaid, mat leat ávkkálaččat iežas ássiide, ja barggaid madda dárbbasuvvo ollu báikkálaš diehtu. Jus muhtin barggut leat ávkin earáide maddái, go suohkana ássiide, dahje dárbbasuvvojit eambo resurssat go ovttaskas suohkanis leat, de galgá fylkkasuohkan váldit badjelassas barggu. Stáhta bargá barggaid, mat gusket olles álbmogii dahje masa gáibiduvvojit earenoamáš ollu resurssat.

Dáhpáhuuvvá maid ahte barggut sirdojuvvojit. Okta ovdamearka lea buohcciviesuodastus, mii dagahii ahte buohcciviesu ovddasvástádus 2002 sirdojuvvui fylkkasuohkanis stáhtii.

“Lea dušše dalle go stuoradiggi ja ráđdehus ožžot njuolga ovddasvástádusa ruhtajuolludemiide, vuoruhemiide ja bargojuoguide našunála buohcciviesuplána bokte, ahte sáhttit sihkkarastit ovtadássásaš divššu, vaikko gos riikkas orošit”, logai Annelise Høegh (Olgešbellodagas) dalle go buohcciviesu ođastusa birra digaštalle Odeldikkis geassemánu 6. beaivvi 2001.

1

Geasa lea ávkin muhtin dihto barggus?

2

Man ollu resurssat dárbbasuvvojit čadahit barggus?

3

Man ollu báikkálašmáhtui lea dárbu čadahit barggu?

SEAMMALÁGAN DAHJE GOABBATLÁGAN?

Høegh cealkámuš čujuha dehálaš váttisvuhtii:

Jus stáhta mearrida, de lea stuorit vejolašvuhta ahte olles riikka álbmot oažžu seamma fáaldaga, muhto dat fas čuočá báikkálaš iešmearrideapmái.

Go guoskkai buohcciviesufáldahkii, de ipmirduvvui dehálažžan ahte stáhta oáččui ovddasvástádusa. Go guoská eará bargguide, nugo ovdamearka dihte mánáidgárddit, de lea suohkaniin ovddasvástádus, vaikko ollislaš mánáidgárfáldaid lea leamaš dehálaš mihttu ruksesruoná ráđdehusas.

Go galgá olahit mihtu mas mánáidgárdesadji galgá leat buohkaide, de juolludii ráđdehus mángga jagi badjel ruđaid mánáidgárdevuoruheapmái suohkaniidda. Dat mielddisbuvttii

ahte diet ruđat galge adnot dušše mánáidgárddiide, iige eará doaimmaide. Diet lea dál rievdan. Dál addet rámmajuolludemiid, maid suohkanat sáhttet atnit nugo ieža háliidit.

“Mearriduvvon ortnegat mielddisbuktet garrasit stáhta stivrema ja sáhttet daguhit earalágan vuoruhemiid. Ráđdehus áigu danne vuosttažettiin ahte suohkanat ruhtaduvvojit rámmaid bokte”, čuožžu Suohkanproposišuvnnas 2011 – Prop. 124 S (2009–2010).

DÁRBBAŠIT GO MII FYLKKASUOHKANA?

Eatnasat leat ovttaoavvilis dasa ahte dárbbasit stáhta ja suohkaniid, muhto eai buohkat oavvil fylkkasuohkana dárbbaslažžan. Muhtin jagiid áigi áiggu ráđdehus ásaht dan 19 fylkkasuohkana unnit guovlluide, muhto dat ii duohtandahkkojuvvon. Ovddádusbellodat ja Olgeš oavvildit dárbbuheapmin vel ovtta dási gaskal stáhta ja suohkaniid. Ovddádusbellodaga doaimmaprogrammas 2009- 2013 čuožžu ná:

“Fylkkasuohkan lea leamaš ja lea ain dárbbasmeahtun ja divrras lađas almmolaš hálddašeamis. Danne áigut heaittihit fylkkasuohkaniid/ regiovnnaid iešheanálaš hálddašandási, ja juohkit doaimmaid gaskal suohkaniid, stáhta ja priváhta.”

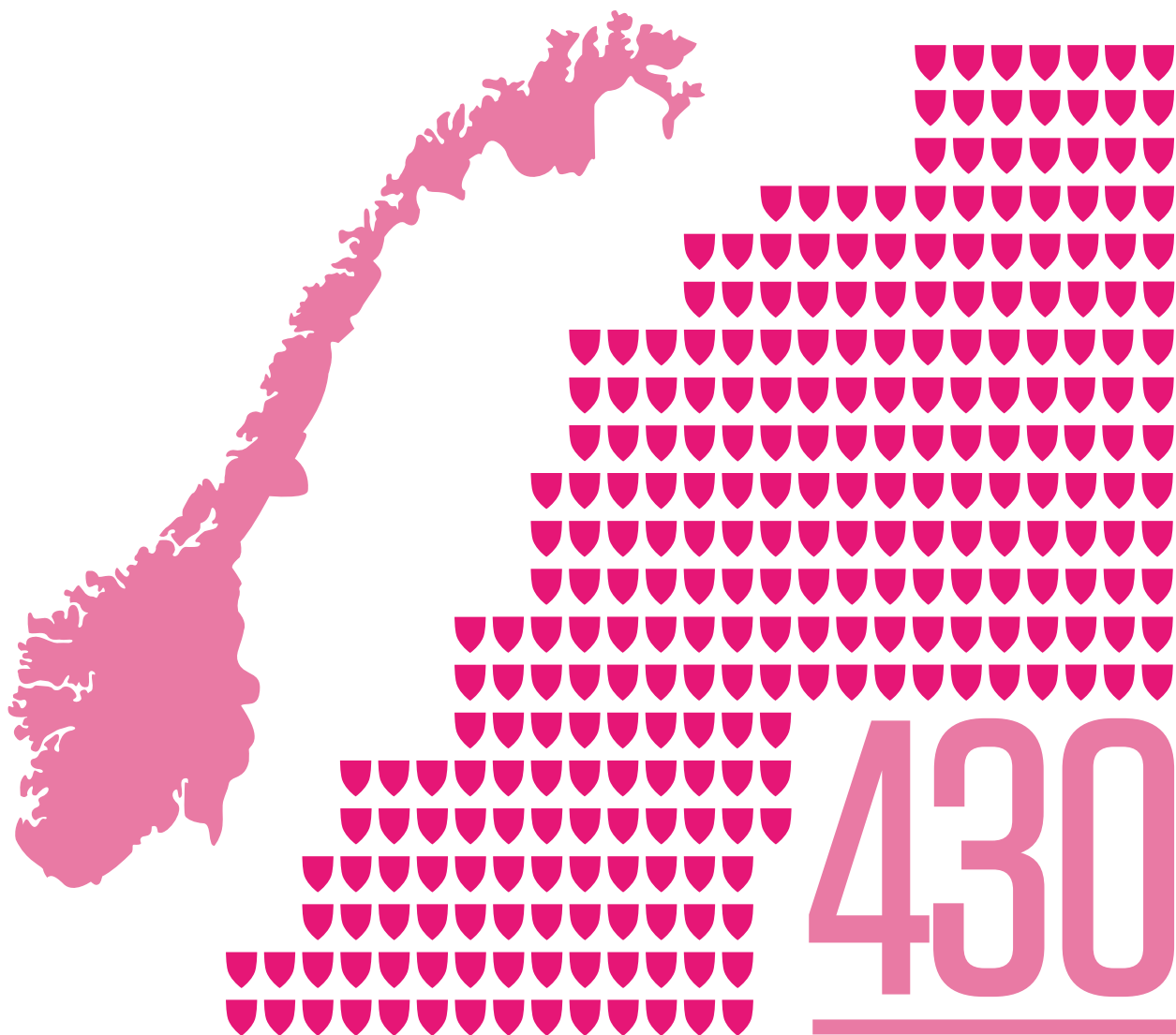
Diet oaidnu ii leat dálá Stuoradikki eanetlogus.

SUOHKANIID OKTIIČASKIN

Li leat vel oktage lohkan ahte galget heaittihit suohkaniid, muhto oallugat oaivvildit mis leat beare ollu suohkana Norggas (430), ja daid sáhttit unnidit oktiičaskimin. Suohkaniid oktiičaskin bealušteaddjit oaivvildit ollu ruđaid seasti, go smávva suohkaniid oktiičaská. Diet sáhtášii maid ássiide addit buoret fálaldagaid suohkaniidda. Dávjá lea báikkálaš vuostálastin suohkaniid oktiičaskimii.

Ássiide sáhtášii leat ovdamunni, go lea oanehit gaskka suohkanguovddážiidda. Mánngas identifiserejit iežaset dainna suohkaniin gos orrot.

“Ráđđehus vuodđuda dasa ahte jus rievdata suohkanstruktuvrra, de galgá dahkkot eaktodáhtolaččat”, čuožžu Suohkanproposišuvnnas 2011 – Prop. 124 S (2009–2010).

FAKTA

ELEV REDDA SKOLEFRUKTA

Hausten 2010 gav rådmannen i Nittedal kommune i Akershus skolane beskjed om å kutte utgifter. Ein ungdomsskole i kommunen stoppa derfor utdelinga av eple og pærer til elevane. Niandeklassingen Henrik Vangstad Syverud undersøkte saka, og fann ut at rektoren var på tynn is. Han valde å stille spørsmål om dette på eit møte i Nittedal kommunestyre.

Ettersom pengane var gitt av staten som øymerkte tilskot til kommunen og berre skulle brukast til frukt, måtte ordføreren beklage det som hadde skjedd, og gi leiinga ved skolen beskjed om å ta opp att utdelinga av frukt.

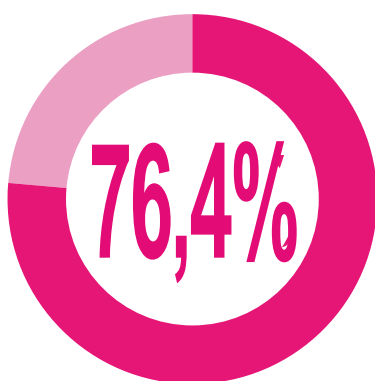
MAID MEARKKAŠA BÁIKKÁLAŠVÁLGA DUTNJE?

Áššit mat meannuduvvojit suohkanstivrras ja fylkkadikkis, lea ollu dadjamuš ássiid beaivválaš eallimii. Suohkanstivraválggas 2007 jienastedje 61,2 %. Dušše 57,5 % jienastedje fylkkadiggeválgii. Vaikko diet válggat čađahuvvojit oktanis, de lea suohkanváлга eambo beroštahtii. Nuoraide soaittášii suorggit nugo skuvla, kultuvra ja falástallan leat earenoamážat. Jus nuoraiddklubba heaittihit, de lea suohkanstivraválgii, masa

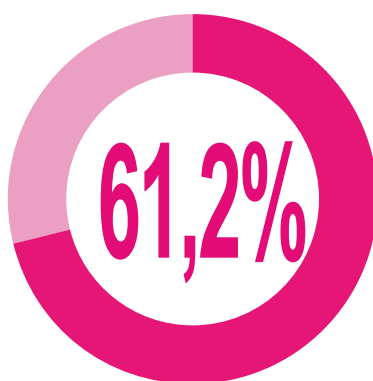
eambo oassálastejit. Suohkanstivraválgga jienasteapmái lea áirasiin ovddasvástádus. Nuorat oassálastejit unnit go boarrásit geardi jienasteamis.

Liikká ledje unnit geat jienastedje suohkan- ja fylkkadiggeválgii go stuoradiggeválgii. Stuoradiggeválggas 2009 jienastedje 76,4 % sii geain lea jienastanvuogatuoha.

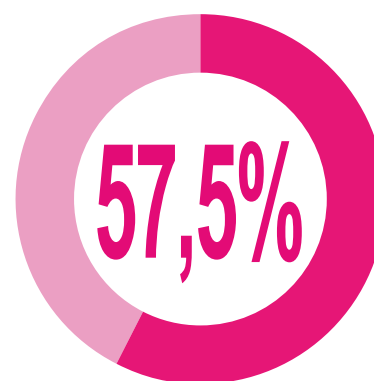
STUORADIGGEVÁLGA 2009

SUOHKANVÁLGA 2007

FYLKKADIGGEVÁLGA 2007

Vaikko buot nuorat eai leat lihka čeahpit oassálastit válggas, de ii mearkkaš dan ahte eai beroš politihkas. Dávjá lea sis garra oaivilat mángga politihkalaš áššái, muhtumin čájehit oaiviliiddiset ovdamearkka dihte miellačájeheami oktavuodas dahje čađahit nammačállin ángiruššamiid.

Ollu nuorat eai dovdda maid iešguhtege politihkalaš bellodat oaivvilda, ja lohket politihkkarat eai leat doarvái čeahpit čielgasit mitalit maid sii oaivvildit.

Danne lea álkít beroštit ovttaskas áššiin.

Iskkadeamit čájehit ahte nuorat ja boarrásat beroštit goabbatlágan áššiin. Nuorat dávjá eai beroš nu ollu dearvvašvuodas ja boarrásiid fuolahusas go boarrásit jienasteaddjit, muhto beroštit eambo skuvllas, oahpahusas ja birasgáhttemis. Vai iešguđege lágan oainnut galget ovdanboahtit suohkanstivrras ja fylkkadikkis, de lea mávssolaš ahte iešguđege agi olbmot jienastit válggas.

LOKALT SJØLVSTYRE

Kommune: Avgrensa område med ein viss grad av sjølvstende.

Fylkeskommune: Avgrensa område med ein viss grad av sjølvstende, mellom kommunane og staten.

Stat: Har monopol på bruk av tvangsmiddel og har det overordna ansvaret for styringa av samfunnet.

Fylkesordføraren er den valde leiaren av eit fylkesting.

Fylkesutvalet er valt av fylkestinget, blant medlemmene i fylkestinget. Fylkesutvalet har mellom anna desse arbeidsområda: behandling av økonomiplanen, årsbudsjett, skattevedtak, plan-saker, høyringar, større byggjesaker.

Fylkestinget er det øvste, folkevalde organet i fylkeskommunen. Det er fylkestinget som gir rammene for den fylkeskommunale verksemda.

Kommunestyret er det øvste politiske organet i ein kommune. Representantane i kommunestyret blir valde av innbyggjarane i kommunen, for fire år.

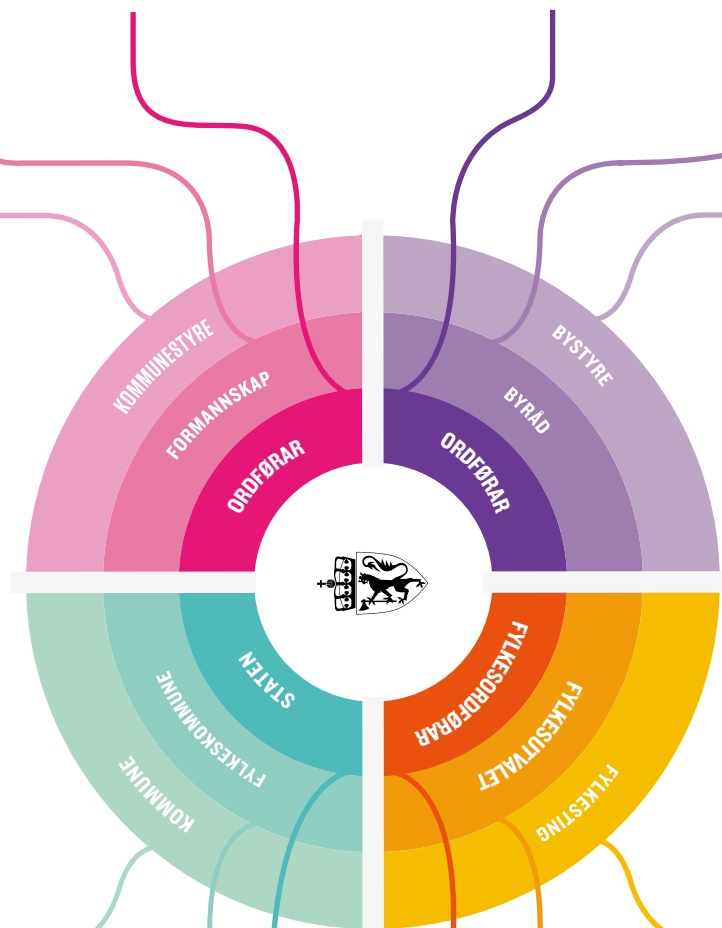
Formannskapet er det nest øvste politiske organet i kommunar utan parlamentarisk styreform, og består av eit utval av minst fem kommune-styremedlemmer, mellom dei ordføraren og varaordføraren.

Ein ordfører er den fremste tillitsmannen mellom dei folkevalde i ein kommune. Han/ho er møteleiar for kommunestyret. Ordføraren blir vald frå og av dei folkevalde.

Ordføraren har ei meir avgrensa rolle i eit parlamentarisk system enn i formannskapsmodellen. I eit parlamentarisk system er hovudoppgåva til ordføraren å leie arbeidet i kommunestyret eller fylkestinget og å vere den fremste offentlege representanten for kommunen eller fylket. Arbeidet i kommune- eller fylkesråda blir organisert av rådsleiarer.

Byråd er nemninga på det utøvande organet i byar som blir styrte etter prinsippet om byparlamentarisme. I Noreg er det Oslo og Bergen som blir styrte av byråd.

I dei fleste kommunar med bystatus heiter kommunestyret bystyre, men enkelte kommunar med bystyre bruker likevel nemninga kommunestyre.

SLUTT PÅ DIREKTE ORDFØRARVAL

Ved lokalvala i 1999, 2003 og 2007 blei det gjennomført forsøk med direkte ordførarval i nokre kommunar. Ordninga blei populær, men formålet – større valdeltaking – blei ikkje oppnådd. Stortinget har derfor valt å halde fram med den gamle ordninga. Ordføraren blir vald av kommunestyret.

FAKTA

STÁHTALAŠ DÁSIS LEAT

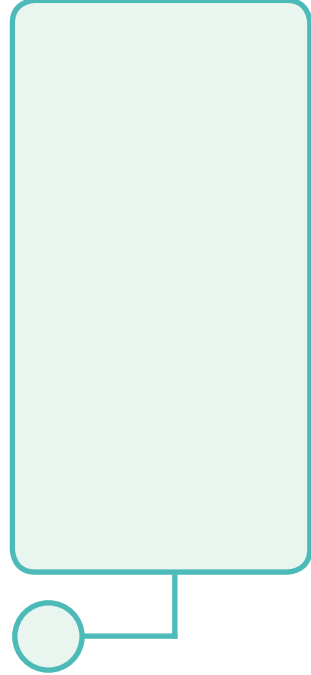
Stáhtahálddašeapmi lea oktasaš namahus departementii, direktoráhttii ja mángga fásta rádiide ja lávdegottiide.

Ráddehusas lea eanemus fápmu – dat “stivre Norgga” dan vuodui maid Stuoradiggi lea mearridan. Stáhtahálddašeapmi lea ráddehusa vuolde, ja stádatrádii jodhit juohkehaš iežaset departemeanta.

Báikkálaš dásis lea Norga juhkon 430 suohkanii ja 19 fylkkasuohkanii (Oslo lea sihke suohkan ja fylkkasuohkan). Fylkkasuohkan ja suohkan sáhtta mearridit iežas badjel mángga suorggis. Suohkanat ja fylkkasuohkanat ožžot dietnasa suohkan- ja fylkkavearus, divvažiin suohkanlaš ja fylkkasuohkana báivalusain ja stáhta ruhtajuolludemiin.

Suohkan

Juohke njeallját jagi vállje báikkálašálbmot suohkanárisiid dan bajimus politihkalaš orgánai suohkanis. Suohkanstivra vállje sátniejodheadjji. Dávjá lea son stuorimus bellodaga áirras suohkanis. Sátniejodheadjji jodihna čeahkkimiid ja ovdasta suohkana.

POLITIHKALAŠ ORGÁNAT OVTTA SUOHKANIS (OVDAGODDEMODEALLA)

Dábálaččat lea suohkanstivračoahkkin oktii mánuš. Suohkanstivra vállje danne ovdagotti, geat čeahkkanit dávjiit. Ovdagottis leat ¼ oassi suohkanstivrra áirasiin, ja sii ráhkkanit earret eará buot ássiid suohkanstivrii. Sii meannudit maiddái mángga ássi iežčanassii. Eanas suohkaniin leat maiddái politihkalaš lávdegottit, main lea ovddasvástádus iešgudege suorgái, nugo ovdamearkka dihte skuvla, kultuvra, dearvasvuohta ja fuolahus.

Suohkana hálddahasas leat fásta bargit, ja dan jodihna ráddeolimmái. Hálddahas lea dábálaččat juhkon ossodagaide main lea iešgudege ovddasvástádussuorgi (seammaládjje go dat politihkalaš lávdegottit).

Leat politihkkarat geat stivrejit; hálddahas galgá bargat nugo politihkkarat leat mearridan. Politihkkarat leat lihkká juohkán válddi hálddahušii mángga suorggis. Suohkan ja ossodagat sáhttet danne mearridit unnit ássiid.

POLITIHKALAŠ ORGÁNAT OSLOS JA BERGENIS (PARLAMENTÁRALAŠ MODEALLA)

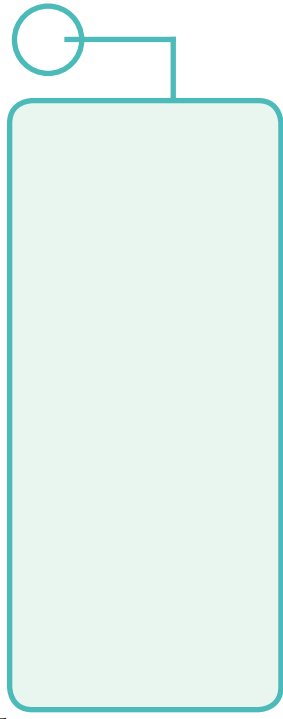

Guokte modealla

Stivrengugiid, maid dás leat namuhan, gohčodit ovdagoddemodeallan, ja eanas suohkanat stivrenguvvojit dan mielde. Oslo ja Bergen ges stivrenguvvoba parlamentáralaš modealla mielde. Suohkaniid jodihna gávpotrádie, mas leat áirasat gávpotstivrra eanetlogus (suohkanstivrras).

Dilli gaskal gávpotrádie ja gávpotstivrra sulastahtta Stuoradikki ja ráddehusa.

Seammaládjje go eanetlohku Stuoradikkis sáhtta njeaidit ráddehusa, de sáhtta eanetlohku gávpotstivrras bágget gávpotrádie geassádit. Gávpotrádie jodheadjji sáhtta buohastahtit stádaminstariin. Sátniejodheadjiid Oslo ja Bergenis sáhtta buohastahtit stuoradiggepresideanttain.

POLITIHKALAŠ ORGÁNA FYLKKASUOHKANIS

Fylkkasuohkan

Stivrenorgána fylkkasuohkanis sulastahtta suohkana. Álbmot vállje áirasiid fylkkadiggái, ja politihkalaš jodheadjji lea fylkkasátniejodheadjji. Fylkkalávdegoddi sulastahtta suohkana ovdagotti. Alimus hálddahasjodheadjji lea fylkkaráddeolimmái.

Maiddái fylka sáhtta jodihuvvot parlamentáralaš mále mielde Hedemárku ja Nordlánda jodihuvvojit dan vuogi mielde.

Alimus áirras stáhtas lea fylkkamánni fylkkas. Son gean Gonagas Stáhtarádis lea virgádan, galgá bearráigeahččat ahte Stuoradikki ja ráddehusa mearrádušat čuvvovuvvojit. Fylkkamánni vuostáiváldá maid váidagiid mánggalágan suohkanlaš mearrádušaide.

MANNE BERRE

Johannes Rindal

Guovddášnuoraid jodiheaddji:

“Du jietna sáhtá gomi-
hit eanetlogu!”

Berret jienastit 2011 válggas, go eanas du beaivválaš eallimis lea politihkas sáhka. Oahput skuvllas, man guhkes luopmu dus lea, man ollu sáhtát dinet geasis ovdalگو šattat vearu máksit, Grandisa haddi, man ollu busset mannet beaivvis, kinobileahta haddi, man ollu oaččut stipeandda – buot lea politihkka. It gávnna ovttaga bellodaga mainna leat áibbas ovttaoavivilis, muhto berret jienastit dan bellodaga mainna leat eanemus ovttaoavivilis áššiin main eanemus beroštat. Du jietna sáhtá gomihit eanetlogu!

Fabian Stang (H)

Oslo sátnejodiheaddji:

“Mánnggas ožžot odđa
ustibiid”

Oaivvildan leat guokte dehálaš ákka manne jienastit. Mii olbmot leat hui čeahpit váidalit jus eat leat duhtavaččat juoga mainna, ja nu galgat ge, muhto jus eat leat jienastan, de oaivvildan ahte ii leat seamma riekti váidalit. Dat lea nubbi ágga. Dasa lassin oaivvildan iežamet leat vealgugassan sidjiide, geat orrot diktatuvra riikkain, eaige sáhte ieža váikkuhit servodagas, gos ieža ellet, ahte árvvus atnit sin ja jienastit go lea válga. Eará vuohki váikkuhit, lassin jienasteapmái, lea ángiruššat politihkas. Mánnggas ožžot odđa olbmáid, buriid oktavuodaid ja ávkkálaš vásáhusaid go ángiruššet. Skuvlapolitihkka sáhtá leat lunddolaš sadii mainna álgá. Manñil sáhtá dat mielddisbuktit suohanpolitihka, ja soaitá vel Stuoradiggi ge?

HARALD EIA

Komihkkár:

“Danne go addá buori
dovddu leat mielde
ja mearridit”

Juohke válggas sávan iežan jiena leat dat mii loahpalaččat mearrida. Válgabeaivvi sávan álo iežan jiena leat dan mii bonjasta bohtosa dan guvlui mii loahpalaččat mearrida Norgga boahpte áiggi. Eanemus jáhkehahti lea vearrábu guvlui, muhto dat ii leat nu várálaš – deháleamos lea ahte mu jietna mearkaša juoidá. Muhto go jienat lohkkovuojuvot, oainnán álo dan seamma: li lean goassege dušše ovtta (mu jiena) jiena duohken, dan loahpalaš bohtosis. Dien dihte gal in lean dárbašit jienastit obanassiige. Na manne de oba jienastan ge? Juste fal dan dihte go addá buori dovddu leat mielde váikkuheamen. Buorre dovdu go váikkuhan dasa ahte Norggas lea dat servodat mii lea. Vaikko mu okta jietna ii mearkašge nu ollu, de liikon dan dovdui ahte váikkuhan iežan ovtain jienain.

JIENASTAT GO?

Siri Nilsen
Musihkkár

Jienas, jienas, de buorrestan du!

Anette Sagen
Njuikejeaddji

“Fertet ángiruššat válg-
gas vai leat mielde váik-
kuheame mearrádusaide”

Jus it jienas, de it sáhte biehkut ge movt servodat doaibmá. Fertet ángiruššat válggas vai leat mielde váikkuheame mearrádusaid.

Mala Wang-Naveen
Girječálli ja journalista Aftenpostenis

“Lea mu geatnegasvuohta
jienastit politihkkariid geaidda
mus lea jáhkku”

Láven muhtomin jurddašit go oaidnalan báikkálašpolitihkkáriin: “Gulat go dan bellodahkii maid lean jienastan? Mearridat go duodai mu guovllu politihkas?” Dieid oaidnalemiid dihte lean čielgasit fuobmán manne lea mu geatnegasvuohta jienastit politihkkáriid, geaidda mus lea jáhkku. Dávjá fertet välljet unnit ja stuorit áššiid beaivválaš eallimis; maid galgat borrat ja makkár filmma geahččat. Stuorit válggaid main lea stuorit mearkkašupmi, dan diktit earáid mearridit iežamet ovddas. Ipmilii giitu go orun riikkas, gos oaččun jienastanlihppu, mii mearkkaša ahte beasan leat mielde jienasteame. Go juo beroštan gávppogis ja gávppotoasis gos orun, de áiggun jienastit suohkanstivra- ja fylkkadiggeválggas.

VÁLGA NUORAIDE

Válgadutki Frank Aarebrot oaivvilda leat dehálažžan nuoraid ángiruššat báikkálašpolitihkas. Sus lea buorre jáhkku geahččalanortnegis, mas 16 jahkásaččain lea jienastanvuoigatvuohta, muhto eahpida jienasteami internehta bokte.

FRANK AAREBROT

Válgadutki

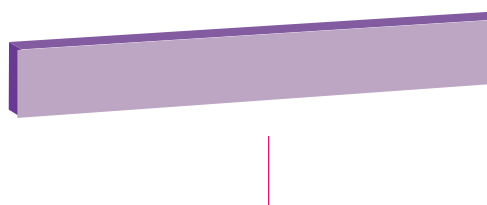
– Beroštan earenoamážit skuvlaáššiin ja válgagiččus. Oaivvildan oahpaheaddjit berrejit válgga birra oahpahit ovdalگو politihkkárat bohtet skuvlaválgga digaštallamiidda. Berrejit čuovvilit politihkalaš joavkobargguiguin, ja oahppit berrejit gažadit digaštalliid. Seammás lea dehálaš digaštallan jodihuvvo albmaldje, vai digaštallan šaddá beroštahti, iige dušše politihkalaš sirkusin, lohka Aarebrot.

Frank Aarebrot lea professora buohtastahti politihkas Bergena Universitehtas. Son lea mánga jagi dutkan válgga, ja muitala ahte skuvlaválgga bohtosat sáhttet muitalit juoidá válgga loahpalaš bohtosii.

– Dábálaččat láveba Ovddádusbellodat ja Sosialisttalaš gurutbellodat dahkat buorebut skuvlaválggas go Bargiidbellodat ja Risttalaš álbotbellodat. Muhto, dat mii lea gelddolaš, jus okta bellodat ovdána skuvlaválggas, de lea buorre mearkan dasa ahte ovdána dábálaš válggas maiddái. Seamma lea jus manná maŋos, čilge Aarebrot.

Son muitala dien dáhpáhuvvat sullii guovttis golmma oktavuodas.

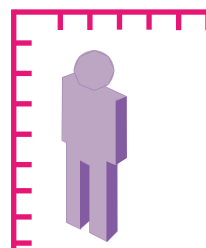
– Skuvlaválggas lea mearkašupmi, go das oaidnit tendeanssa – veahá eahpesihkar diedusge. Politihkalaš bellodagat beroštit danne hui ollu skuvlaválggas. Mii válgadutkit diedusge maid liikot dutkat daid, lohka son.

Leat unnit nuorat go boarrásat geat oassálastejit válggas. Danne ii doavvo Aarebrot nu ollu nuoraid, geat jienastit geahččalanprošeavttas, mas 16 jahkásaččat besset jienastit. Oaivvilda goitge lea boastut gohčodit prošeavtta eahpelihkostuvvan.

– Dat mii lea beroštahti oaidnit mu válgadutki čalmmiiguin, lea stuoradiggeválgga guovtti jagi geahčen. Sii geat jienastedje 16 jahkásažžan, leat de nuppegeardejenasteaddjit. Nuppegeardejenasteaddjit oassálastejit válggas eambo go vuosttášgeardejenasteaddjit. Jus 16 jahkásaš geahččaleapmi mielddisbukta stuorit válgaoassálastima dalle go devdet 18 jagi, de leat olahan juoidá dainna, oaivvilda válgadutki.

NUPPEGEARDEJENASTEADDJIT
OASSÁLASTEJIT
EAMBBO
VÁLGGAS

Válgadutki árvvoštallá 16 jahkásaččaid eambo jienastit go 18 jahkásaččaid.

– Sii leat eará eallindilálašvuodas. Doaivvun 16 jahkásaččaid eambo fárrolaga váhnemiiguin ruovttus. Sii eai leat nu ollu olgobáikkiin, ja nu ellet sii eambo “borgálaš” eallima. Skuvlastruktuvra lea maid dainnalágiin ahte 18 jahkásaččat leat fárren guhkkelii vázzit joatkkaskuvlla. Nuoraidskuvla lea lagabus ruovttu, ja oahppit dovdet eambo gullevašvuoda báikkálašservodahkii. Diet sáhttá mielddisbuktit ahte sii jienastit, lohka son.

Eará sivva manne Aarebrot oaivvilda nuorat berrejit jienastit, lea go álbmot šaddá boarráseabbon, ja “ealáhat olbmuid deaddu válggas dađistaga lossu nuoraid biergodeattu ektui”.

– Politiikkariidda gánnáha eambo duhtadit boares olbmuid dárbuid go nuoraid, go boarrásat jienastit eambo. Norgga nuorat dovdet oktiigullevašvuoda boarrásiiguin ja oaivvildit leat buorre go áhkku oažžu saji boarrásiidsiidnas. Dat mii mu mielas lea veahá ahkit, lea go áhku/ádját hui háreve namuhit nuoraid, lohka son.

Aarebrot oaivvilda boarrásat dovde eambo oktiigullevašvuoda nuoraiguin 40 jagi áigi.

– Dálá vuorasolbmot leat šaddan nággáreabbo. Nuorat fertejit váruhit dan. Lea dehálaš nuoraide oažžut iežaset jienaid oainnusin, go de oktan joavkun fertejit politiikkárat eambo vuhtiiváldit sin, oaivvilda son.

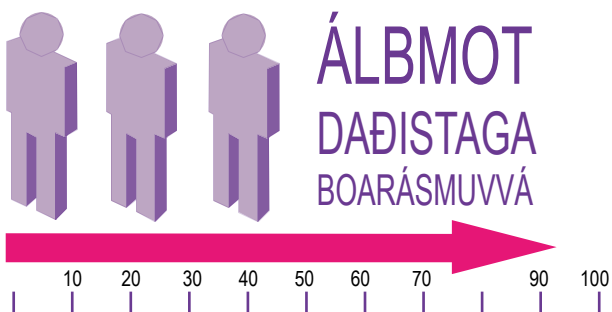

Nubbi geahččaleapmi dán čavčča lea elektrovnnalaš jienasteapmi, juoga masa Aarebrotas ii leat nu ollu jáhkku. Son ballá nuorat báinnahallet olbmáide jienastit eará ládje go dan maid livčče dahkan okto válgalanjas. Muhto interneahтта jienasteami sáhttá rievdadit.

– Nuorat fertejit leat hui diđolaččat makkár rievttit sis leat. Lea dat maŋemus jietna mii lohko. Jus jienastat válgalanjas válgabeaivvi, de ii lohko dat maid interneahтas soaittát jienastan. Persovnnalaš jienasteapmi ferte leat mearrideaddjin, ii dat maid olbmát oaivvildit, oaivvilda son.

– Mii lea deháleamos ágga manne nuorat berrejit jienastit báikkálaš válggas?

– Oaivvildan nuoraide leat báikkálašválgga deháleabbon go stuoradiggeválgga. Sivvan dasa lea go suohkanat fáallet servodatburiid nuoraide – ovdamearkka dihte nuoraidviesu, čuojahedjiide hárbhallanlanjaid, falástallanvisttiid dahje čuovggat luistemii. Lea easkka dalle go šaddet 20-30 jahkásaččat, go náitalit, ahte sii ožžot dan maid stáhta fállá, ovdamearkka dihte mánáidoaju. Danne galggašii skuvllat eambo oahpahit maid suohkan mearrida, geasa galgá diedihit, ja movt sáhttá vuosttaldit, oaivvilda son.

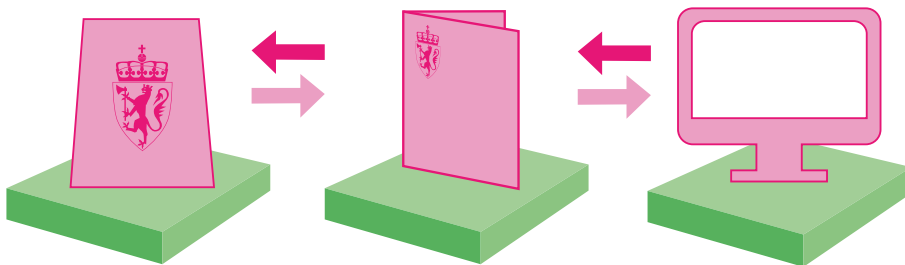
FÁPMU MEDIAS

Media diehtelas čuvgeha politihkalaš gažaldagaid ja muitala politihkalaš bellodagaid birra. Diet addá mediai politihkalaš fámu – earenoamáziid válgagiččus.

Válgagiččus oaččut eanas bellodaga dieđuid media bokte, nugo aviissain, TVas, radios ja iešguđege neahttasiiduin. Mediai ráhkadit áššelistu – dat leat mielde báidnime makkár fáttát du mielas šaddet dehalaččat, ja makkár áššiid politihkkarat fertejit ángiruššat. Diet addá mediai ollu fámu.

Márggas oaivvildit ahte dat stuora riikkaviidosas mediati mearridit beare ollu ovddabealde báikkálašvágga. Lea riektá márggas čuvvot mielde maid bellodatjodiheadjit ja eará guovddáš politihkkarat digaštallet TVas ja riikkaaviissain, muhto márggas čuvvot maid mielde báikkálaš aviissain. Iskkan mii čadahuvvui maŋŋil 2007 vágga, čájehii ahte jienasteaddjit oaivvildedje báikkálašaviissaid deháleamos gáldon báikkálaš politihka birra.

Go juo báikkálaš áššit leat guovddážiis báikkálaš vággas, de ii hirmástuhtte. TV digaštallamiin sáhttet politihkkarat digaštallat oppalaš politihkalaš erohusaid daid stuora bellodagaid gaska, muhto sii eai sáhte váldit ovdan áššiid mat leat dehalaččat iešguđege suohkanii ja fylkii. Dain stuora TV digaštallamiidda eai beasa smávva báikkálaš bellodagat searvat. Danne lea báikkálaš medias dehálaš doaibma. Maŋemus jagiid lea neahttasiiddut ja sosiálamediat, nugo ovdamearkka dihte Facebook ja Twitter šaddan hui mávssolažžan. Mánnga politihkkarat leat šaddan aktiivvalaš bloggarat.

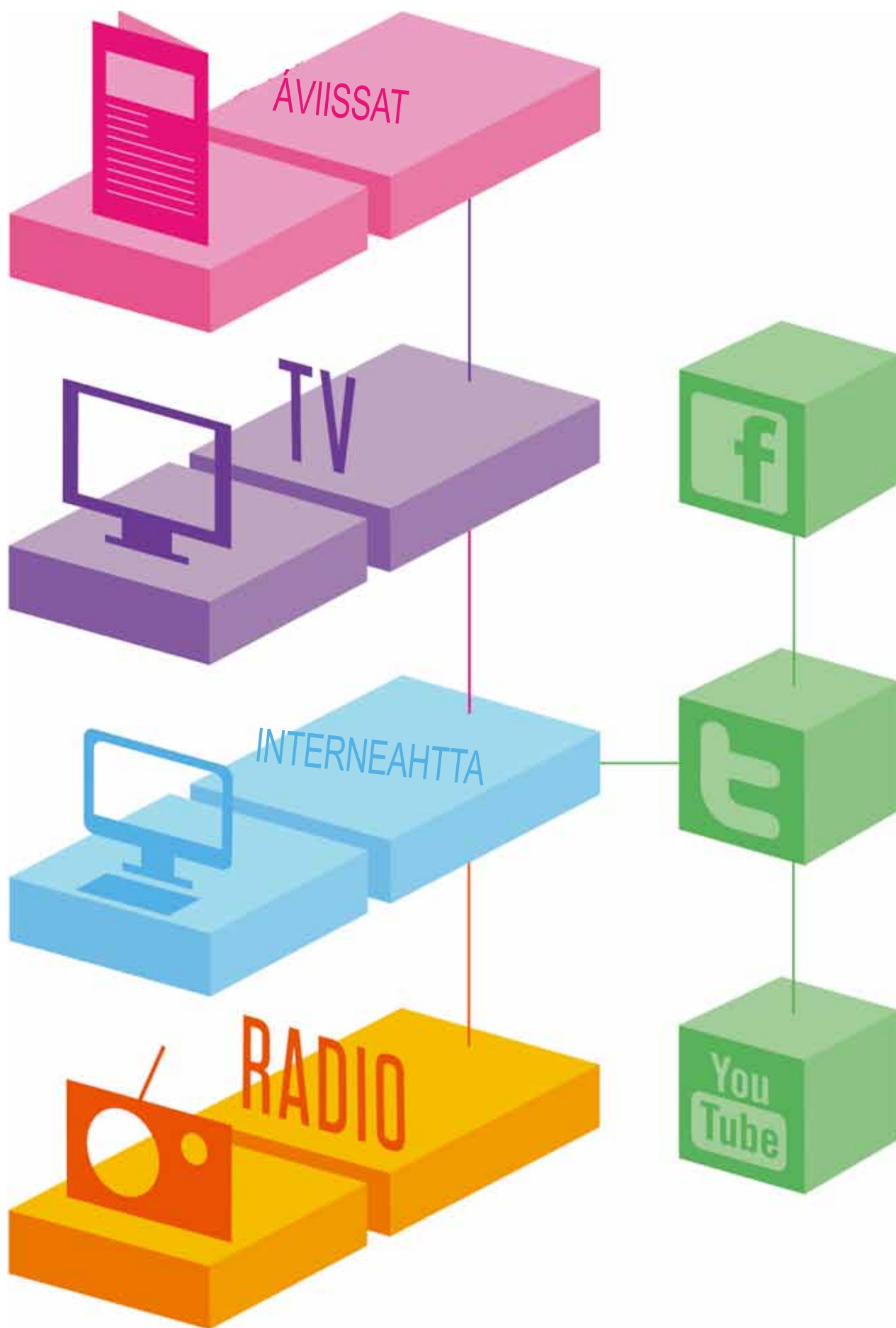
**SÁHTÁT GO
ELEKTROVNNALAČČAT
JIENASTIT IEŽAT
SUOHKANIS?**

POLITIHKALAŠ BELLODAT

Go jienastat vággas, de bijat politihkalaš bellodaga nama jienastanurdnii (jus it oro suohkanis gos dán čavčča sáhtát jienastit elektrovnnalaččat). Suohkanstivra- ja fylkkadiggevággas lávejit dávjá mánnga báikkálašbellodaga searvat lassin daid “dábálaš” bellodagaide.

Okta politihkalaš bellodat lea muhtinlágan organisašuvdna, mas leat olbmot geain leat oaivilat movt servodat berre ovdánit. Bellodatprográmma bokte, media bokte ja go leat njuolga deaivvadan duinna, lea bellodat čilgen dutnje, maid sii oaivvildit márgga politihkalaš ášši hárrái. Maŋŋil go leat gullan ja oaidnán bellodaga oaivviid, de fertet gávnnaht makkár bellodaga jienastat. Stuoradikkis ovddastit čieža politihkalaš bellodaga: Bargiidbellodat, Ovddádusbellodat, Olgeš, Risttalaš álbmotbellodat, Guovddášbellodat, Sosialisttalaš gurutbellodat ja Gurut.

Báikkálašvággas leat dávjá mánnga báikkálaš listu (bellodaga), mat ožžot ollu jienaid. Okta ovdamearka lea Gran suohkanis Opplánddas, gos Gran Giliilistu oaččui 34,9 proseanta jienain 2007 suohkanvággas. Listu, mii lei álggahuvvon jagi ovdal, oaččui sátnedjodiheadji ja 10 áirasa 27 suohkanstivraáirasis.

Gowwen: Per D. Zaring, Røyken ja Hurums Avis

SUSANNE OLBMÁT CAHKKEHEDJE GINTALIID

Njealjjs Susanne Auke olbmáin cahkkehedje mánnodaga gintala vuosstáš gearde, dan odđa čuvgejuvvon luoddarasttilidahkii Slemmestadluottas Dambos.

Geassemánus vuojahallui Susanne, gii dalle lei 13 jahkásaš, Dambos. Manjil lihkošisvuoda čoaiggohte su olbmát, Sandra Orheim, Yvonne Carlsen, Stine Berggren ja Cathrine Nordheim, namat sihkarastin dihte Slemmestadluotta. Sii livčče hálliidan vázzinbága vuolábealde váldoluotta Dambos. Dan sii eai ožžon, muhto čuvgejuvvon rasttilidaga ožžo. Moatti vahkkus nagodedje čoaiggit 920 nama, maid sii čakčamánu álggus geigejedje sátnepdiheaddájji Rune Kjølstadai ja Stáda geaidnodoaimmahaga guovlluhovdii Hans Jan Håkonseni.

HOAHPPOÁŠŠI

- Din mielas várra orru mannan guhkes áigi ovdalgo dát bodii seđjái, muhto dákkko gal lea luoddadoaimmahat duodai doaimmaláččat bargan, dájai Kjølstad go álggahii rahpansátni.
- Manjil deatvadeami nieiddaiguin barggaimet nu jođánit go sáhtimet. Lohpideimmet čuvgejuvvon rasttilidaga ovdalgo muohtta, ja dan nagodeimmet, lohká Håkonsen.

Son muitala dán ášši gieđahallan hoahppoáššin, ja dakkavide vahku manjil, go nieiddaiguin humadeimmet, de juo vuolideimmet dan báikkis leahttomeari 50.

Johtolatsinhávuotta skuvlageaimuin lea hui dárbašlaš, lohká Kjølstad, ja rámda geaidnodoaimmahaga go jođánit bargagohte.

Go nieiddat ringejedje ja lohke iežaset boahhit namaiguin, de ringejin Håkonseni, gii rievdadii iežas plánaid ja bodii nieiddaid vuosstáiváidit, muitala son.

RÁMIDA NIEIDDAID

- Stuurimus rámi galget dat njeallje nieidda oážžut, go álggahedje nammačoaigima. Sii leat mánga lávvordaga leamaš Fortunas ja čoaigán namaid, lohká Kjølstad.
- Leat hui buori barggu bargan dál. Leat márggas, geat rasttilid geainnu jušte dakko, danne go dá lea skuvlageaidnu, lohká Cathrine Nordheim.

– Juo, dát mearkaša ahte sáhttit oadjebasat rasttilidit geainnu go biillat bisánit. Dakko livčče fargga sáhttán dáhpuhuvat lihkošisvuotta, juoga maid mii tuobmáimet manjil go nieiddat álggahedje nammačoaigima, lohká Håkonsen, gii lohpida olles klássii unna skeaŋkkaža ángiruššama ovdas.

– Susanne atná árvvus ángiruššama ovdas, maid su olbmát leat čájehan, lohká su eanu Svein Auke VG Netta.

Čieža jahkásažžan čájji Stine Berggren reive juovlastállui ja sávai geaidnorasttilidaga Dambo bokte. Dan lea son juo muhtin eará dilálašvuodas muitalan RHAi.

Artihkal lea vižžon *Røyken* ja *Huruma Avissas skábmanánu 19. beaivvi 2009*. Artihkal lea oainduvvon.

BUORIT OLBMOT!

Ráhkis suvra mánát, geat čohkkábehtet maŋnemusas klássas ja bálkubehtet báberbihtáid nieidda njeaiga, gii čohkká dáppe ovddeamus. Ráhkis nieida dáppe maŋábealde ráhkásmuvvan mearridit leago diet doavki dieppe maŋábealde ráhkásmuvvan vai leago heajos mielas. Ráhkis don gii leat su gurut bealde, gii imaštalat movt galggat ollet čuojahit fiđjolin go earát klássaš hálidit dánsut breakdance. Ráhkis don, gii hálidat oahppat matematihka, muhto fertet áncččat veahkehit rámbuvrras njeallje eahkeda vahkkus. Ráhkis don, gii it negot orrut jaska, vaikko diedát ahte berret dan dahkat. Ráhkis don, gii leat beare ollu jaska, muhto it duostta huikit go balat earát jurddašit du gáigin.

Ráhkis čeahpan, ráhkis gáigi, ráhkis skuvlaáŋgir, ráhkis oahppit juohke sohkkabealis, ivnnis, hámmis, šlájjas, oaiviliiddis-guin ja hájas! Lea okta áigi go steanzá bađa alde ja speallá dataspealuin. Lea okta áigi go lohká girjji. Lea okta áigi go

čuvoda/bieguha earáid. Gávdno vel áigi nai go Paradise Hotela geahččá. Muhto diet áigi ii leat dá. Don ipmirdat: dál lea áigi go Norga sádde soaldáhiid amas riikkaide goddalit sin geat orrot doppe. Dál lea áigi go olbmot fertejit bargat gávccinuppelohkái diimmu bassat boares olbmuid bađa. Dál lea áigi go stáhta ja ráddehus jurddašit galget go hukset oljjo-bohkanrusttegiid beali Davvi-Norgii.

Dál ii leat áigi go hukset jođánistogaid mainna fievrredit olbmuid gávppogis gávppogii alimma čolgat dálkkádatgánsaid, mii billista plánehta. Iige leat áigi go sáddet ovdamearkka dihte oahpahedđjiid Afganistanai hukset juoidá dan sadjái go billisit buot. Ii fal. Iige leat áigi gos čáhppadat, vielgadat, ruškadat, fiskadat ja runta leat fárrolaga hukseme buoret saji gos eallit. Berrešii gánske leat nuppeláđje? Dál lea válga. De beasat gullat ollu maid politiikkárat lohpidit buoriid dinggaid bargat, jus fal beare sin jienastat. Sii áigot sihkkarit addit dutnje válljen friddjajuoda, fuolahusa, hálbbit viinni, industriija, kultuvrra ja ollu eará, jus fal beare sin jienastat. Ovttá dingga gal leat oahppan doarvái guhkes eallimis: Die lea dušše dušši. Jus dus galgá leat válljenfriddjajuohta, fuolahus, hálbbes viidni, industriija, kultuvra dahje ollu eará dinggat, de dan ovdas gal fertet doarrut. Ieš. Fárrolaga olbmáiguin, oahppásiiguin,

bearrašiin, amas olbmuiguin dahje duoinna fávruiin, gii čohkká doppelmusas nuppe bealde klássalanja.

Fertebehtet gáibidit dan mii dárbašuvvo. Nugo olbmot leat dahkan Norggas ja muđui miehtá máilmmi álo áigis. Besse go egyptalaččat bálkestit Mubarakka go jienastedje? Ii fal. Sii fertedje gáhtaid ala. Besse go Nuorta-Eurohpás heaittihit Sovjet-lihtu válgga bokte? Ii fal. Doaivut go 8 diibmosaš bargobeavri áiggahuuvui válgga dihte? Nja, soaitá gal loahpas šaddan nu, muhto álggos ledje miellačájeheamit, bargoheaitagat, riidaleapmi, doarrun ja birolašvuohhta. Juste nugo don nai fertet bargat, vai oáččut iežat beroštumiid šaddat nugo hálidat. Ja de diedusge fertet maidai jienastit. Jienas fal sin geat leat čeahpít. Ii fal sin geat leat čuorbbit. Sihkkarit ipmirdat maid mii oaivildit.

Gatas Parliament

PS: Dutnje gii čohkkat nuppi ráiddus klássas ja ražat lohkamiin: Lea don gii sáttat rapnásti. Dii earát gal fertebehtet beare vuollánti.

BARGOBIHTÁT
S.4-5

VÁLGAORTNET

- 1 Dušše norgga stáhtaborgárat besset jienastit stuora-diggeválggas, muhto dat ii leat gáibádus báikkálaš-válggas. Digaštallabehtet ákkaid dasa. Lehpet go ovttaoaivilis jienastanvuogatvuodanjuolggadusaiguin?
- 2 Mánnggas eahpidit diktit jienastit Interneahta bokte. Miessemánus 2010 bukte stuoradiggeáirasat Erna Solberg, Michael Tezschler ja Trond Helleland Olgežis árrasárvalusa, mas árvaledje bissehit geahččaleami mas elektrovnnalaččat jienastit. Gávdnet dan árrasárvalusa 128 S (2009–2010) www.stortinget.no, ja ohcet neahtas dieđuid manne Drammen ja Oslo geassádeigga dien geahččaleamis. Lohket jearahallama Frank Aarebrotain dán aviissas. Movt ákkastallá go eahpida
- 3 Doaivubehtet go jienastanvuogatvuohhta 16 jahkásaččaide nanne politihkalaš árgiruššama nuoraid gaskkas. Digaštallet dan birra.

BARGOBIHTÁT
S.6-9

BARGOBIHTÁJUOHKIN

- 1 Gehččet listu suohkana ja fylkkasuohkana doaimmain. Válljebehtet dan golbma doaimma, mii din mielas orru eanemus guoskame din beaivválaš eallimii.
- 2 Digaštallet buriid ja heajos beliid mearriduvvon ruhtajuolludemiin ja rámmajuolludemiin suohkaniidda.
- 3 Olgeš ja Ovddádusbellodat áiguba heaittihit fylkkasuohkana. Lágidehpet panelaságastallama klássas, gos muhtin oahppit bealuštit fylkkasuohkana ja earát fas háliidit heaittihit dan.
- 4 Ráddehus lea dovdadahan ahte bákkuiin eai hálit časkit suohkaniid oktii. Čakčamánu 17. beaivvi 2010 logai goitge Bargiidbellodaga nubbinjodiheadji Helga Pedersen NRKai, ahte bellodat boahhteáiggis áigu bargat dan badjelii ahte bákkus časkit suohkaniid oktii. “Suohkaniidda lea buoret go šaddá nannosit fágabiras, gievrrat mánáidsuodjalus ja fágabiras mii sáhtta nannet skuvllaid ja mánáidgárdiid”, logai Pedersen. Ráhkadehpet joavkuid ja ákkastallabehtet buriid ja heajos beliid časkit suohkaniid oktii bákkuiin. Digaštallet manñil dan klássas.
- 5 Čuvvot mielde aviissain, radios, TVas ja neahttabloggain, ja gávdnet makkár politihkalaš áigumušat báikkálaš-politihkkáriin leat. Leatgo mánnggas, geat oaivvildit báikkálaš iešstivrejupmi ferte nannejuvvot dahje ahte stáhta ferte eambo doaimmaid badjelasas váldit? Movt ákkastallet?
- 6 Gávna ođasášši báikkálašaviissas, mas muitala juoida makkár ovddasvástáduš lea suohkanis dahje fylkkasuohkanis. Vástit dáid gažaldagaid:
 - Man birra lea ášši?
 - Geat leat ášši gáldot?
 - Makkár aviisačáluš lea dá? Čujut muhtin mihtilmas šáŋŋer dovdomearkkaid.
 - Leago oktage politihkkár gii dadjá maidige ášši birra?
 - Iskka maid dat iešguhtege bellodagat, mat mannet válgii, oaivvildit ášši birra.
 - Maid don oaivvildat?
 - Makkár bellodaga livččet jienastan, jus dát ášši livčče mearrideaddjin du jienasteapmái?

BARGOBIHTÁT

S.10-11 BÁIKKÁLAŠ IEŠSTIVREJUPMI

- 1 Mii lea du suohkana sátnedjiheadji namma, ja makkár bellodaga ovddasta son? Makkár bellodagat ovddastit suohkanstivrras/gávpotstivrras ja ovdagottis/gávpotrádis?
- 2 Gos lea du fylkkas fylkkadiggi? Mii lea fylkkasátnedjiheadji namma, ja makkár bellodagat ovddastit fylkkadikki/fylkkarádi?
- 3 Fina iežat suohkana ja fylkkasuohkana ruovttusiiduin Interneahtas. Mii orru du mielas buorre/ ii nu buorre neahttasiiduin?
Juohke jagi veardidit Hállddašandirektoráhtta ja IKT (DIFI) buot almmolaš neahttasiiduid Norggas, geahča <http://www.norge.no/kvalitet/liste.asp>. Man ollu násttiid oaččuiga du suohkan ja fylkkasuohkan diibmá?
- 4 Čilge mii lea erohus sátnedjiheadjisa ja ráđđeolbmás.
- 5 Maid bargá fylkkamánni?
- 6 Loga buot mannan vahku báikkálaš aviissaid. Loga buot ođasáššiid, main lea juoga dan birra masa suohkanis dahje fylkkasuohkanis lea ovddasvástádus.
 - Man birra leat áššit?
 - Man ollu guoskkahit áššit nuoraid, ja man ollu leat nuorat leamaš gáldon áššide?
 - Čále lohkkidreivve dahje kronihka, mas ákkastalat manne lea dehálaš aviissain válgagiččus čállit áššiid birra, mat guoskkahit nuoraid.
 - Sádde lohkkidreivve iežat báikkálašaviisii.
- 7 Gávdno go du suohkanis mánáid ja nuoraid suohkanstivra (MNS) dahje juoga sullásaš? Jus juo, de oza eambo dieđuid dan birra. Mángga báikkis lea MNS ožžon ruđaid, maid besset juolludit viidásit buriide doaimmaide, mat gusket mánáide ja nuoraide. Leago dakkár du suohkanis maiddái? Leatgo du suohkanis eará doaimmabijut, mat fátmastit mánáid ja nuoraid, go mearridit juoidá. Ovdanbuvtte dan birra earáide klássas.

BARGOBIHTÁT

S.12-13 MANNE BERRET JIEASTIT?

- 1 Makkár ágga heive du mielas buoremusat geavahit iežas jienastanvuogavuođa? Gávna dieđuid iežat suohkana válgabohtosiin mannan válggas. Man ollu jienat earuhedje áirasiid?
- 2 Harald Eia ii doaivvo iežas jiena mearkkašit maidige. Ruota riikkabeaivvátgáin čakčat 2010 váilo dušše 16 jiena oazžut eanetlogu dalá ráđđehussii, mii lei dalle.
- 3 Ráhkát ieš ákkaid manne galgá jienastit, ja ovdanbuvtte dan klássas.

BARGOBIHTÁT

S.14-15 VÁLGA NUORAIDE

- 1 Ráhkát ođasášši, mas vuodđun anát Aarebrot jearahallama, ja mas deatuhit ovttá su dajaldagain; "Dálá vuoras olbmot leat nu nággárat".
- 2 Digaštala su čuočuhusa. Ráhkát bajilčállaga, ingreassa ja láibeteavsta.

- 3** Doaivubehtet go jienastanvoigatvuohka 16 jahkásaččaide nanne politihkalaš ángiruššama nuoraid gaskkas. Digaštallet dan birra.
- 4** Ráhkát čuoggáid ákkain manne vuosttášgeardejenasteaddjit eai ane jienastanvoigatvuodaset nu ollu go boarrásit jienasteaddjit. Ráhkát dasto árvalusaid doaibmabijuide, mii sáhtášii lasihit válgaoasálastima.

- 5** Árvoštala dán čuoččuhusa: Olbmot geat eai ane jienastanvoigatvuodaset, eai sáhte obanassiige berošteame politihkalaš gažaldagain". Čále dasto lohkkidreivve, mas ovdanbuvttát iežat oaiviliid.
- Sádde lohkkidreivve iežat báikkálašaviisii.

BARGOBIHTÁT

S.16-17 POLITIHKALAŠ BELLODAGAT

- 1** Daid maŋemus jagiid leat dadistaga unnon olbmot geat diedihit iežaset politihkalaš bellodagaide. Digaštallet mii dasa sáhttá leat sivvan.
- 2** Gávnnat leatgo du suohkanis báikkálaš listtut (gililisttut/oktasašlisttut), mat servet válgii dán čavčča. Jus juo, makkár áššiin sii beroštit?
- 3** Ráhkát listu unnimus golmmain čuoggáin, mas muitalat dinggain maid váillahat dahje áiggošit buoridit iežat suohkanis dahje fylkkasuohkanis.
- Iskka maid dat iešguđetge bellodagat, mat servet válgii, oaivildit daid áššiid birra (Iskka bellodatprográmma, politihkkáriid lohkkidreivviid, bellodagaid neahttasiidduin jna.).
- Makkár bellodaga jienastivččet, vai galggašit iežat sávaldagaid oažžut meannuduvvot?
- Man muddui leat muđui ovttaoavilis dán bellodaga/ daid bellodagaid politihkalaš prográmmii?
- 4** Loga guovtti politihkalaš bellodaga bellodatprográmma. Makkár áššit leat bellodagaid váibmoáššit? Loga aviisačállošiid gos bellodagat ovdanbuktet cealkámušaid. Berošta go aviisa maid seamma áššiin go bellodat, vai leatgo sis áibbas eará áššit, maid bidjet áššelistui?
- 5** Loga aviissaid oaivečállošiid, earenoamáziid hui lahka válgabeaivvi.
- Mii lea oaivečállosa dovdomearka?
 - Movt du mielas orrot váldodoaimmaheaddjit ovdanbukttime gažaldagaid, mat du mielas orrot dehálaččat válgagiččus?
 - Man birra čállit daid maŋemus beivviid ovdal válgga ja válgabeaivvi? Manne doaivvut dieid áššiid deattuhit dál?
- Man muddui du mielas leat oaivečállosat bealát-keahtes, dahje dovddahit go oktiigullevašvuoda/dorjot go muhtin bellodaga?
 - Iskka makkár oktavuohka Norgga aviissain ja politihkalaš bellodagain lea leamaš historjálaččat, ja movt lea dilli dál?
- 6** Gávna lohkkidreivve dahje kronihka aviissas, maid muhtin politihkkár lea čállán.
- Maid son áigu olahit čállošii?
 - Movt son ákkastallá dahje makkár gaskaomiid atná?
 - Maid don oaivildat ášši birra? Čále vástádusa.
- 7** Oza oaiviliskademiid aviissas.
- Movt lea dilli daid iešguđetge bellodagas, mat servet válgii?
 - Iskka movt diekkár oaiviliskadeamit čadahuvvojit.
 - Váldde vára dain oaiviliskademiin, ja buohtastahte bohtosiin dasto go dat almmuhuvvo.
 - Digaštallet deattuhit go aviissat beare ollu oaiviliskademiide válgagiččus – livčče go galgan čállit eambo politihkalaš áššiid birra?
- 8** Ráhkadehpet joavkku. Gehččet golmma politihkalaš bellodaga neahttasiidduid. Digaštallet movt din mielas orrot dat. Leatgo stuora erohusat neahttasiidduin? Makkár jurdagiid oáččut bellodaga birra, go geahčat neahttasiidduid? Movt sii atnet govaid ja eará ovdanbuktimiid? Leatgo doppe filmmat?
- 9** Ráhkadehpet joavkku. Lohket iešguđetge bellodaga politihkalaš bloggaid. Digaštallet makkár jurdagiid oážžubehtet bellodagas, go lohkahehtet bloggaid. Ákkastallet go bloggačállit bures? Leatgo stuora erohusat vuohkái movt sii čállit? rávvagiid – leago klássa ovttaoavilis diiguin?

10 Mannet fas jovkui. Lohket iešguđege bellodaga politihkkáriid Facebook siiduid. Movt politihkkárat atnet Facebooka? – Makkár ságaid áigot ovdanbuktit?

- Dahket dan seamma politihkkáriid Twitter dieđuiguin. Man birra “twitterastejit” eanemus? Leatgo stuora erohusat Twitter dieđuin ja Facebook dieđuin? Sistisdollet go Twitter dieđut eambo politihkkáriid priváhtaeallima birra go Facebook dieđut, vai leatgo sullii seammaláganat?
- Ohcet politihkalaš bellodagaid YouTubes. Maid

dii gávdnabehtet? Gávdnojit go doppe buot bellodagat? Árvvoštallet makkár bellodat orru lihkestuvvan buoremusat YouTubein.

11 Jus don livččet PR-ráđdeaddi, maid muhtin politihkalaš bellodat lea bálkáhan rávven dihte sin movt bellodat berre atnit Facebook, twittera ja YouTube válgagiččus. Movt don rávvešit sin? Ovdanbuvtte iežat PR rávvagiid klássii. Buhtastahttibehtet iežadet rávvagiid – leago klássa ovttaoaviliid diiguin?

BARGOBIHTÁT

S.18

SUSANNE OLB MÁT CAHKKEHEDJE GINTALIIDT

1 Lohket artihkkala “Susanne olbmát cahkkehedje gintaliid”. Movt Susanne olbmát dahke sihkkarastit geainnu? Dieđát go sullásaš ovdamearkka gos nuorat leat ožžon báikkálašpolitihkkáriid mielde muhtin áššái, mainna barget? Movt sátnejodiheadji reágerii?

2 Digaštallet makkár eará vugiid livčče nieiddat sáhtán dahkat, vai ožžot iežaset ášši ovdan?

3

BARGOBIHTÁT

S.19

BUORIT OLB MOT!

1 “Diet lea dušše dušši” čáallet Gatas Parlamenta politihkkáriid lohpadusaid birra válgagiččus.

3 lágdivččiidet miellačájeheami. Árvvoštallet maiddái leatgo eará váikkuhanánalat, maid berrešii atnit.

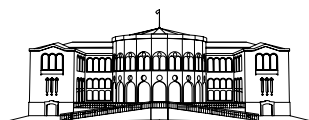
2 Maid dii oaivvildehpet – leago riekta ahte ii luohttit politihkkáriid? Digaštallet joavkkus dien čuoččuhusa.

2 Gatas Parlamenta oaivvilda leat dávjá dárkun “mannat gáhta ala” doarrut dan ovdas masa lea jáhkku. Leatgo áššit báikkálašpolitihkas, mat ángiruššet din nu ollu ahte

3 Orrot go din mielas politihkkárat ollu dahje unnán báinnahallame miellačájeheami dahje eará oaivildovddahemiide. Digaštallet leago buorre vai heittot jus politihkkárat hui ollu heivehit iežaset politihka álbmotoaviliid mielde.

ISBN-978-82-7817-091-5

OHPPIIDGIHPA 2011 LEA RÁHKADUVVON FÁRROLAGA:

SJØLVTILLIT

STANDPUNKT

IDENTITET

ENGASJEMENT

INNFLYTELSE

Engasjement
Innflytelse
Identitet
Selvtillit
Standpunkt